

Zuivelfabriek Langezwaag

Langezwaag

tekst afkomstig uit 100 Jr. ZOH. Oosterwolde¹ blz. 143

In 1889 bouwde Izaak de Haan in Langezwaag naast zijn boerderij in Jonkersland een fabriekje. Daarin verwerkte hij centrifugaal de melk van zijn eigen 30 koeien en die van omliggende bedrijven. Het was een echt familiebedrijf.

De boerderij van Izaak de Haan aan de Nijfeart no. 5. Naast de boerderij bouwde hij een fabriekje, waar hij de melk van zijn eigen bedrijf en die van omliggende bedrijven centrifugaal verwerkte.

[144] De oudste dochter Popkje stond tweemaal daags op de „ontvangst”, waar zij de melk ontving, die werd aangevoerd met paard en wagen, hondenkar of kruitwagen. „In lyts boerke, flakby, brocht syn molke oan it jok” (een klein boertje, vlakbij, bracht zijn melk aan het juk). De hoeveelheid melk die werd verwerkt, groeide en dat leidde ertoe dat De Haan een nieuwe fabriek liet bouwen aan de Nieuwevaart onder de naam De Haan & Co. De compagnons waren de houthandelaar Job Posthuma, de arts Jan Buisman Ebbinge en Sieger Melles, de olieslager in Gorredijk. De fabriek kwam in 1891 klaar. De melk kwam uit de wijde omgeving, zelfs uit Terwispel, Kortezwaag, Donkerbroek en Beets. In 1894 betaalde de firma De Haan & Co. „voor goede, zuivere, onvervalschte koemelk, aan hunne fabriek te leveren” een prijs van 7 tot 7½ ct, afhankelijk van de boterprijs, „alles per 2 liter”. Rond 1900 werd de melk verwerkt van ongeveer 1.200 koeien.

Maar de boeren vonden dat hun melk meer kon opbrengen en de gedachte een coöperatie op te richten won veld. Op 12 december 1902 was het zover. Tientallen boeren tekenden de acte

---

1 Volledige boek http://www.zuivelhistorienederland.nl/_wp_pdf/1989_100-jr-zoh-versie_12-11-2007.pdf

van oprichting van de coöperatieve zuivelfabriek „Langezwaag”. Er werd een accord bereikt met De Haan & Co.

Op de eerste balans van de coöperatie stonden de gebouwen vermeld voor f 28.324,64. Een zoon van De Haan, nl. W. J. de Haan, werd de eerste voorzitter, en de assistent bij De Haan & Co., Johannes Meijer, werd de eerste directeur. Toen de coöperatie van start ging, waren er 97 leden met 633 koeien. Een jaar later was het ledental toegenomen tot 138, „melkende 861 koeien”.

De aanvoer bedroeg toen 3.140.633 kg; de melkprijs was 4,1 ct per liter en per 2 liter 8,44 ct. In 1913 werd W. J. de Haan als voorzitter opgevolgd door B. R. Kielstra.

Deze leverde in 1916-1917 69.896 kg melk, waarvoor hij f 7.529,08 ontving.

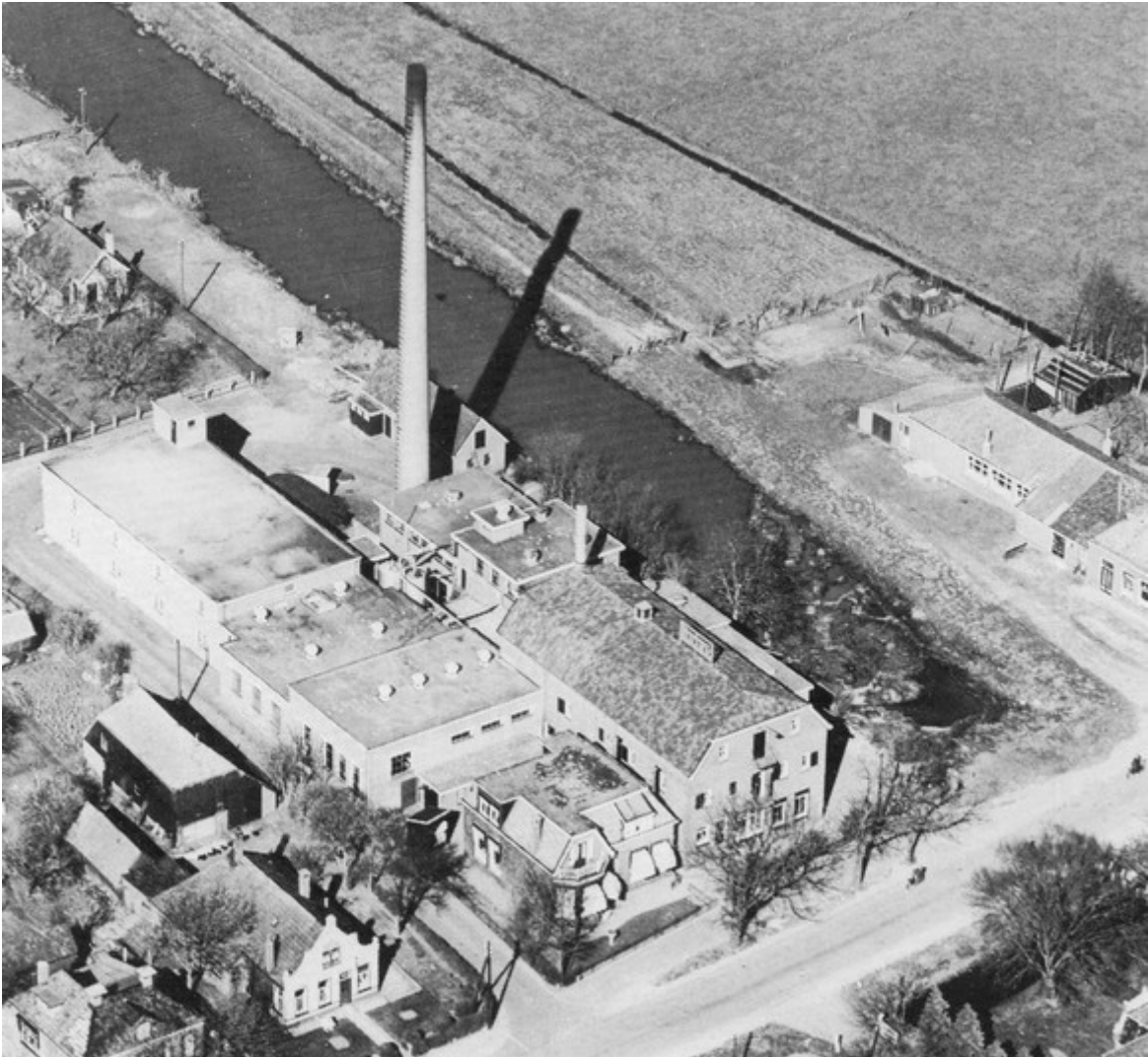
De fabriek, in 1891 klaargekomen, zoals die gebouwd is door De Haan & Co. En zoals die in 1902 door de boeren is overgenomen.

De totale aanvoer was toen 6.110.590 kg en de prijs bedroeg 9,97 ct per kg. Maar het jaar [145] daarop - het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog - zakte de aanvoer sterk terug tot 4.893.955 kg. Het verslag van de controlevereniging meldde: „De schrale zomer van 1917 en het gebrek aan bijvoeder gedurende den staltijd, waardoor een aantal koeien in ondervoeden toestand verkeerden, zijn oorzaken der daling in opbrengsten over 1917 te beschouwen.” „Een koe, die in ondervoeden toestand verkeert en dus te weinig tot instandhouding van eigen individu krijgt, zal nooit een normale opbrengst hebben.

Het oude spreekwoord roept ons toe: Door den bek - melkt men de koe”. Na de oorlog steeg de aanvoer weer geleidelijk. Op 15 april 1935 vroeg de directeur J. Meijer ontslag.² In zijn plaats werd benoemd J. H. A. Bekkenkamp uit Uffelte. Ook in Langezwaag beleefde men uiteraard moeilijke dertiger jaren. In het laatste jaar voor de Tweede Wereldoorlog trad de heer Kielstra af als voorzitter en werd opgevolgd door Tj. T. de Jong Jzn. De aanvoer beliep toen

² Zie het ‘knipsel’ bij 1935, waarin verslag wordt gedaan van een vergadering over opheffing! (ZHN.)

7.717.390 kg en de prijs was f 6,08 per 100 kg. Tijdens het laatste oorlogsjaar, nl. op 24 december 1944, was het bedrijf gesloten. Op 17 april 1945 begon men in het bedrijf, tot grote vreugde van iedereen, die er bij betrokken was, weer te werken. Het betekende vrijheid en, zoals de directeur schreef: „Vrijheid van de boer is gelegen in coöperatief verband.”

De fabriek in Langezwaag niet zo lang voor de sluiting in 1964.

Na de oorlog werkte men uiteraard aan herstel van het bedrijf. Het werd gemoderniseerd op allerlei terreinen: kaas makerij, [146] melkontvangst- tanklokaal, bussenspoelmachine, enz.

Maar de melkaanvoer bereikte merkwaardigerwijs nimmer meer de vooroorlogse hoogte, hoewel men er dichtbij kwam. In 1952, en wel op 18 december, werd op een feestelijke wijze het 50-jarig bestaan gevierd. Op twee achtereenvolgende avonden werd de revue „Gouden Fris-sels” opgevoerd, geschreven door mevrouw A. Meester-de Vries.³

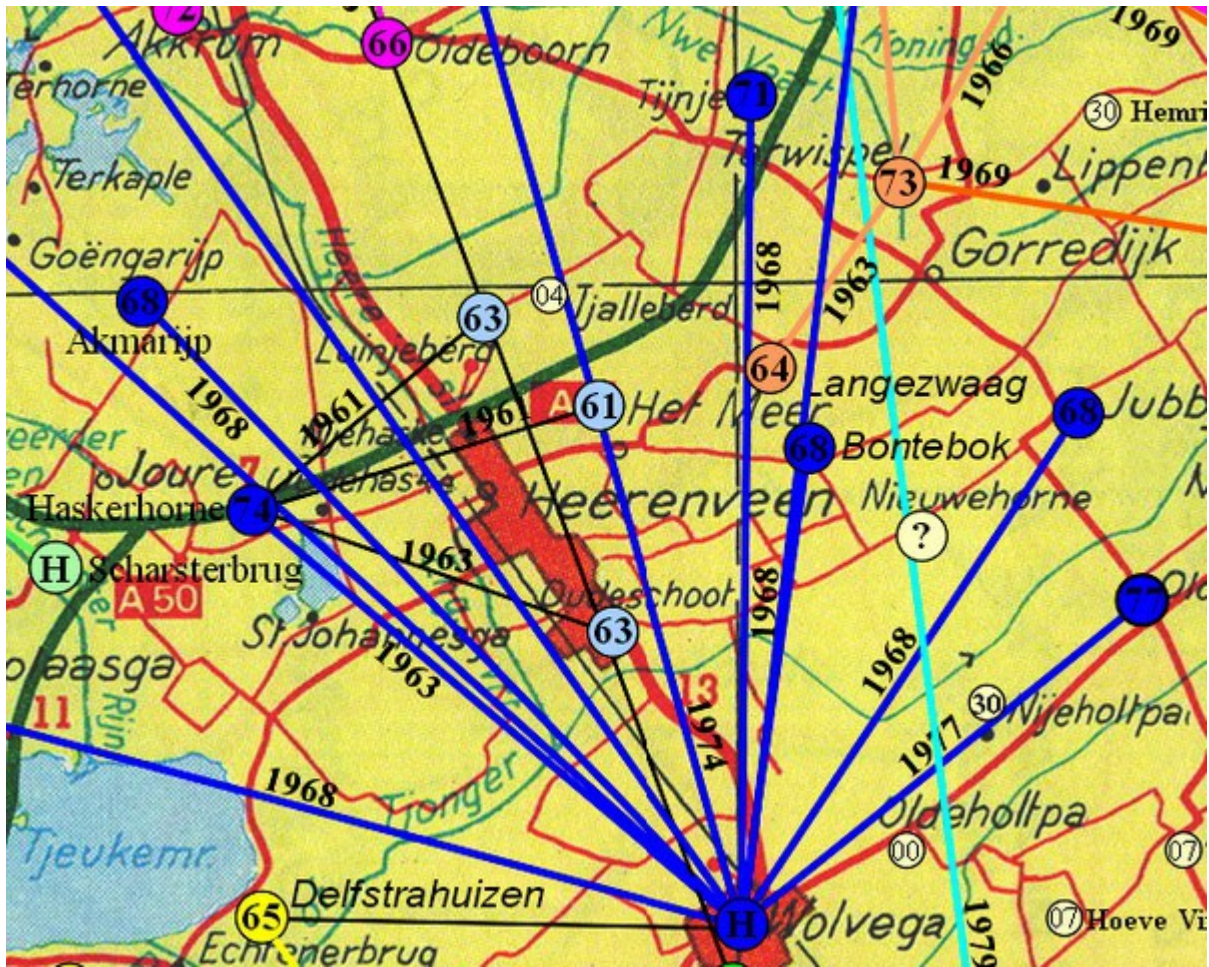
Op 1 juli 1959 ging directeur Bekkenkamp met pensioen, maar al heel kort daarna - op 5 augustus - overleed hij. Er werd geen opvolger benoemd, want er was al een zekere samenwerking met Terwispel. Men voelde in Langezwaag, dat er wat moest gebeuren. In het laatste jaarverslag - dat van 1962-1963 - kon men lezen: „Het afgelopen jaar stond vooral in het teken van samenwerking met de omliggende fabrieken. Oorspronkelijk vonden er steeds be-

³ Zie ‘knipsel’ verslag 50 jr.-jubileum bij 1952

sprekingen plaats met de fabrieken te Terwispel, Tijnje, Bontebok, Oldeberkoop en Jubbega teneinde te komen tot een verantwoorde vorm van samenwerking. Uiteindelijk is er tenslotte een goede vorm van samenwerking ontstaan met „Terwispel”. En zo ontstond op 24 juli 1963 de coöp. zuivelindustrie „Gorredijk e.o.” In het voorjaar van 1964 werd de fabriek in Langezwaag stopgezet. De melk werd verwerkt in Terwispel. De melkaanvoer in het boekjaar 1963-1964 van de nieuwe combinatie bedroeg 17.889.714 kg. Enkele jaren later ging „Gorredijk e.o.” een fusie aan met Boornbergum en Olterterp tot „Mei-Inoar Ien”.

Kaart Zuivelfabrieken ‘Rond Heerenveen’

Plaatsnaam	Start	Sluiting	Opmerkingen
Bontebok – <i>De Gemeenschap</i>	1898	1968	(Knijpe)
Langezwaag	1902	1964	Fuseerde in 1963 met Terwispel – naam Gorredijk e.o.
't Meer		1961	
Oudeschoot		1963	
Jubbega – <i>Ons-Belang</i>		1968	
Oldeberkoop			
Luinjeberd		1963	
Tijnje – <i>De Volharding II</i>		1971	
Terwispel – <i>De Volharding</i>		1973	

Knipsel en aantekeningen

Vornaamste bron Leeuwarder Courant⁴ en Nieuwsblad van Friesland⁵

Leeuwarder Courant 1888-03-24

Kortezwaag, 22 Maart. Het bestuur van de vereniging Plaatselijk Belang alhier heeft gisteren avond de oude school- en onderwijzerswoning aangekocht, met het doel een geschikte vergaderplaats te hebben, — en bij genoegzame deelneming een **boterfabriek** op te richten.

Leeuwarder Courant 1891-07-17

Particuliere Correspondentie.

Langezwaag, 14 Juli. Nu de nieuwe boterfabriek gereed is, is er tusschen den stichter I. W. de Haan alhier, J. B. Ebbinge te Kortezwaag, J. E. Posthuma en S. M. Koopmans te Gorredijk eene vennootschap aangegaan, onder de firma de Haan en Co., ten einde voor gemeenschappelijke rekening te drijven eene **zuivelfabriek**, ter bereiding van boter en kaas. Deze fabriek, welke voor een deel van Opsterland, een deel van Schoterland en een deel van Engwirden zeer gunstig gelegen is, verwerkt al terstond eene aanzienlijke hoeveelheid melk.

Leeuwarder Courant 1899-03-01

Opsterland, 27 Febr. Er worden door veehouders te Langezwaag pogingen aangevend tot oprichting aldaar eener coöperatieve vereniging, ten doel hebbende gemeenschappelijke zuivelbereiding, door de exploitatie eener roomboterfabriek. Te Langezwaag bestaat reeds eene **zuivelfabriek** (eene zoogenaamde koopfabriek), terwijl in den naasten omtrek bovendien een groot aantal zuivelfabrieken aanwezig zijn.

Leeuwarder Courant 1899-07-27

GEVRAAGD

een ervaren MACHINIST, bekend met Soldeerwerk en Centrifuges B. & W., om dadelijk in dienst te treden.

Aanbiedingen **Zuivelfabriek** DE HAAN & Co., Langezwaag.

Leeuwarder Courant-1891-02-11

— De paarden voor den melkwagen van de **zuivelfabriek** te Langezwaag sloegen heden op hol en geraakten in eene sloot. De 19-jarige knecht is gedood.

Leeuwarder Courant 1898-01-18

Langezwaag, 15 Jan. Er worden hier pogingen in het werk gesteld tot oprichting van een **zuivelfabriek** op coöperatieven grondslag. De hier bestaande particuliere Vereeniging zou bereid zijn om hare fabriek aan de coöperatieve over te dragen. In eene zeer druk bezochte vergadering is eene commissie van vijf personen, bestaande uit de heeren T. R. Meina, W. A. Mercuur, J. J. Bouma en L. D. Velde, allen alhier, en T. R. Houwing te Kortezwaag, benoemd, om in deze zaak verder werkzaam te zijn.

Leeuwarder Courant 1899-03-04

Opsterland, 2 Maart. De te Langezwaag aangewende pogingen om daar eene oop. **zuivelfabriek** op te richten, hebben geen succes gehad, omdat de veehouders, die daartoe de noodige stappen hebben gedaan, besloten hebben om hunne melk weder te leveren aan de koopfabrieken. Het moet n.l. gebleken zijn, dat de door de koopfabrieken uitbetaald wordende prijzen, minstens even hoog zoo niet ooger zijn dan die, welke aan coöperatieve fabrieken in de omgeving kunnen worden betaald.

Leeuwarder Courant 1900-06-25

Tot directeur der stoom **zuivelfabriek** te Langezwaag is benoemd de heer J. Meijer thans onderdirecteur aan dezelfde fabriek.

Leeuwarder Courant 1902-11-26

Langezwaag, 24 Nov. In eens heden alhier gehouden druk bezochte vergadering van veehouders uit Langezwaag en omgeving werd, nadat de heer J. R. Kuperus, van Akkrum, eene rede had gehouden, waarin de voordeelen, verbonden aan de oprichting eener coöperatieve zuivelfabriek, in het breede werden uiteengezet, tot de definitieve oprichting van eene zoodanige fabriek besloten. Toezegging is reeds gedaan van de melk van ruim 600 koeien. Getracht zal worden om de te Langezwaag bestaande koopfabriek van de firma de Haan en Co., welke firma tot overdracht geneegen zou zijn, in eigendom te bekomen. Tot dat einde zullen, om daartoe te geraken, van weerszijden schatters worden gekozen. Eerstdaags wordt opnieuw eene vergadering belegd tot vaststelling van de statuten, waarvan vooraf aan iederen aansluiter een exemplaar ter beoordeeling wordt toegezonden.

Nieuwsblad v Friesland 1902-12-03

INGEZONDEN⁶

M. de Red !

Verzoeken beleeft een plaatsje in uw veelgelezen blad voor onderstaande regelen.

Aan de Veehouders van Langezwaag en Omstreken

Naar aanleiding van het feit, dat bij u het plan bestaat om binnenkort eene coöperatieve vereeniging op te richten, met het doel het drijven eener zuivelfabriek op dien grondslag, veroorloof ik mij uwe aandacht te vragen voor onderstaande regelen.

De reden waarom ik dit langs dezen weg doe en heb gezwegen in de twee gehouden vergaderingen (speciaal de laatste) is dat ik toen op mijn verzoek aan den voorzitter een weigerend antwoord ontving. Als reden voor zijn antwoord voegde hij er aan toe: „Wij zijn de beweging nu eenmaal begonnen en zullen ook gaarne de victorie behalen”.

Nu is het behalen der victorie zeer zeker iets aangenaams, tenminste als daardoor iets tot stand wordt gebracht dat reden van bestaan heeft.

Doch dat is, dunkt mij, met de bedoelde op te richten coöp. vereeniging niet het geval. Ten eerste is het aantal koeien om met succes te kunnen werken, m.i. te klein. In de tweede vergadering bedroeg het nog maar 578.

Nu was dit voor een beginnende zaak, wanneer het kapitaal niet te hoog liep, zoo erg niet, wanneer er in de toekomst kans op een veel grooter aantal bestond; maar die is m.i. niet heel groot. Wanneer van de bestaande of te bouwen fabriek een flinke zaak zal groeien, zullen de veehouders van Knijpe zich er bij moeten aansluiten, iets waartoe die niet licht overgaan, daar zij wanneer zij allen vereenigd zijn, in hun eigen plaats veel beter eene coöperatieve zuivelfabriek kunnen hebben dan in Langezwaag, wegens groteren veestapel.

Nu wil ik hiermede niet beweren dat wanneer de bestaande fabriek voor matigen prijs wordt overgenomen, de leveranciers (dan leden) daar in het geheel geen voordeel van kunnen heb-

---

6 Ingezonden door G. vd. Heide, directeur van de in 1901 opgerichte coöp. zuivelfabriek te Luinjeberd. (ZHN.)

ben bij nu vergeleken, maar dat is niet heelemaal de zaak. Mij dunkt, waar de omstandigheden zijn zooals thans bij u, dat gij niet alleen moet vragen of de op te richten coöperatie ook voordeel zal afwerpen, maar óók of gij misschien nog beter kunt doen door u aan te sluiten bij de omliggende coöperaties nl. Terwispeel, Bontebok en Luinjeberd.⁷

Velen van u wonen wel zoo geschikt dat de melk zonder eenig bezwaar naar die fabrieken vervoerd kan worden.

En waar door aansluiting van u vooral bij beide laatstgenoemde fabrieken coöperaties zouden ontslaan van pl.m. 1500 koeien, daar acht ik zulks voor u vrij wat wenschelijker dan zelf een kleinere zaak te beginnen. Het komt er in den strijd tegen de particuliere fabrieken niet op aan hoevele coöperatieve daaromheen verrijzen, maar wèl of ze blijf geven niet hunne rivals te kunnen wedijveren.

En dit hangt (behoudens meerdere invloeden) voor een goed deel af van de inrichting der fabriek en het aantal kilo's verwerkte melk. Een goede inrichting is natuurlijk onmisbaar voor de bereiding van een best product, terwijl voorts een groote hoeveelheid melk de onkosten per K.G. zeer vermindert, wanneer nl. de kosten van ophalen niet al te bezwerend zijn en de grote afstand geen beletsel is voor de goede kwaliteit der melk.

Laatstgenoemde bezwaren bestaan beide niet in dit geval en daarom hebben we daar niet verder op in te gaan. Dan nog heeft eene groote zaak in menig ander opzicht veel voor, vergeleken bij eene kleine, te veel om op te noemen, maar het beste bewijs daarvoor is wel dat ze gewoonlijk méér uitbetalen.

En waar de coöperatieve kwestie toch eigenlijk een dubbeltjeskwestie is en dit zeker vooreerst nog wel zal blijven, raad ik u op grond van bovenstaand aan:

Sluit u aan bij de bestaande coöperatieve vereenigingen rondom U, ieder naar gelang zijner woonplaats en sticht geen nieuwe vereeniging met eigen fabriek.

Hoogachtend :

G. v. d. WEIDE,

Dir. Coöp. St.Zuivelfabriek Luinjeberd

Uit algemeen Handelsblad 1903-01-11

De „St.-Ct.” van 11 en 12 Jan. bevat de akte van oprichting van de vereenigingen: De Coöperatieve vereeniging tot het bedrijeven van eene stoomzuivelfabriek te Langezwaag, gemeente Opsterland.

Leeuwarder Courant 1903-01-17

Langezwaag, 15 Jan. In eene gehouden vergadering van leden der coöperatieve vereeniging tot exploitatie eener **zuivelfabriek** ahier is besloten om de thans bestaande stoomzuivelfabriek van de firma de Haan en Co. in koop aan te nemen. De heer Meijer, directeur van de laatstgemelde fabriek is tot directeur der coöperatieve fabriek benoemd.

Leeuwarder Courant 1906-09-14

An de coöp. **zuivelfabriek** te Langezwaag wordt gevraagd een ASSISTENT, op een aanvangsalaris van f 7 per week.

Sollicitatiën worden vóór of op 15 Sept. e.k. ingewacht bij den BEHEERDER.

Leeuwarder Courant 1905-02-13

TE KOOP een prachtig goudgestr. D. DOG (reu), oud 18 mnd., schofthoogte 80 cM., ooren gecoupeerd. Adres: **ZUIVELFABRIEK**, Langezwaag.

Leeuwarder Courant 1910-05-16

POLITEHOND.

TE KOOP voor f 25 een AIREDALE TERRIER (reu), 1½ jaar, met stamboom. Te bevragen **ZUIVELFABRIEK** Langezwaag.

7 Oppericht resp. 1897, 1898 en 1901 (ZHN.)

Nieuwsblad v Friesland 1905-03-11

Al of niet verplichte melklevering.

HEERENVEEN, 8 Maart. De coöperatieve zuivelfabriek te Langezwaag vorderde in rechten nakoming van de verplichting tot melklevering tegen haar lid de J., die naar Bovenkrijpe verhuisd was en in die omstandigheid een geldige reden tot uittreding uit de vereniging had gezien wegens het groote tijdverlies aan het melktransport verbonden.

Daar hij dit eenigen tijd te voren met een bestuurslid had besproken, achtte hij zich ontslagen van het lidmaatschap, doch bemerkte na zijn verhuizing, dat het bestuur hem niet wilde loslaten.

In deze zaak velde de Rechtbank te Heerenveen j.l. Vrijdag vonnis.

Op grond van de reglementaire bepalingen kon naar het oordeel der Rechtbank bedoeld lid niet van het lidmaatschap ontalagen geacht worden, voornamelijk omdat de algemeene ledenvergadering en niet de Rechtbank over de geldigheid der redenen van uittreding moest oordeelen. Evenwel wees zij de vordering der coöperatie af, omdat niet was gesteld en bewezen, dat zij bedoeld lid in de gelegenheid had gesteld de melk te leveren door hem overeenkomstig het reglement vooraf van de nodige transportkannen te voorzien.

Voor de coöperatie trad Mr. Stoop te Leeuwarden, voor den gedaagde Mr. Binnerts te Heerenveen als advocaat op.

Nieuwsblad v Friesland 1910-02-19

De directeur der zuivelfabriek te Langezwaag, de heer Joh. Metjer, had, zooals hij alle Vrijdagen doet, ook op Oudejaarsavond voor de verschillende bij de fabriek aangesloten veehouders het verschuldigde melkgeld ingepakt in de gebruikelijke perkamenten zakjes. De ongeveer 180 pakjes werden des avonds in een kist in de brandkast geborgen en des anderen morgens verdeelde de melkontvanger Bakker ze onder de verschillende melkrijders. Ook de melkrijders Brandinga en Nutters kregen hun deel en bij dat deel was ook het voor den veehouder Otter bestemde zakje, bevattende f 39.86. De naam van Otter, benevens het nummer van zijn bussen (no. 4), stond er op. Volgens gewoonte legden de melkrijders het geld onder een van de bussen op den grond.

Een kwartier later kwam de knecht van Otter van Gorredijk. Hij zag de beide bussen staan zette ze op een kruiwagen en reed ze naar de bestemde plaats. Maar geld vond hij niet. En toch had hij het, als 't er geweest was, moeten vinden.

't Is bij onderzoek gebleken, dat Antje tijdens het kwartiertje, dat de bussen aan den weg stonden, aan Otters deur is geweest om den bewoners een gelukkig nieuwjaar te wenschen. Hiermee wordt in verband gebracht, dat haar beide zoon-tjes zich in de nabijheid bevonden, toen de melkrijders de bussen aan den weg deponeerden, dat Antje den volgenden dag bij den manufacturier

iets over de 'bezorging' van het melkgeld! .....het betreft hier een kort stukje uit een rechtbankverslag, waar ene Antje het melkgeld onder de melkbus had genomen ...straf 4 mnd.

Leeuwarder Courant 1920-09-02

Uit Jaarverslag frico 12 Mei 1919 – 12 Mei 1920

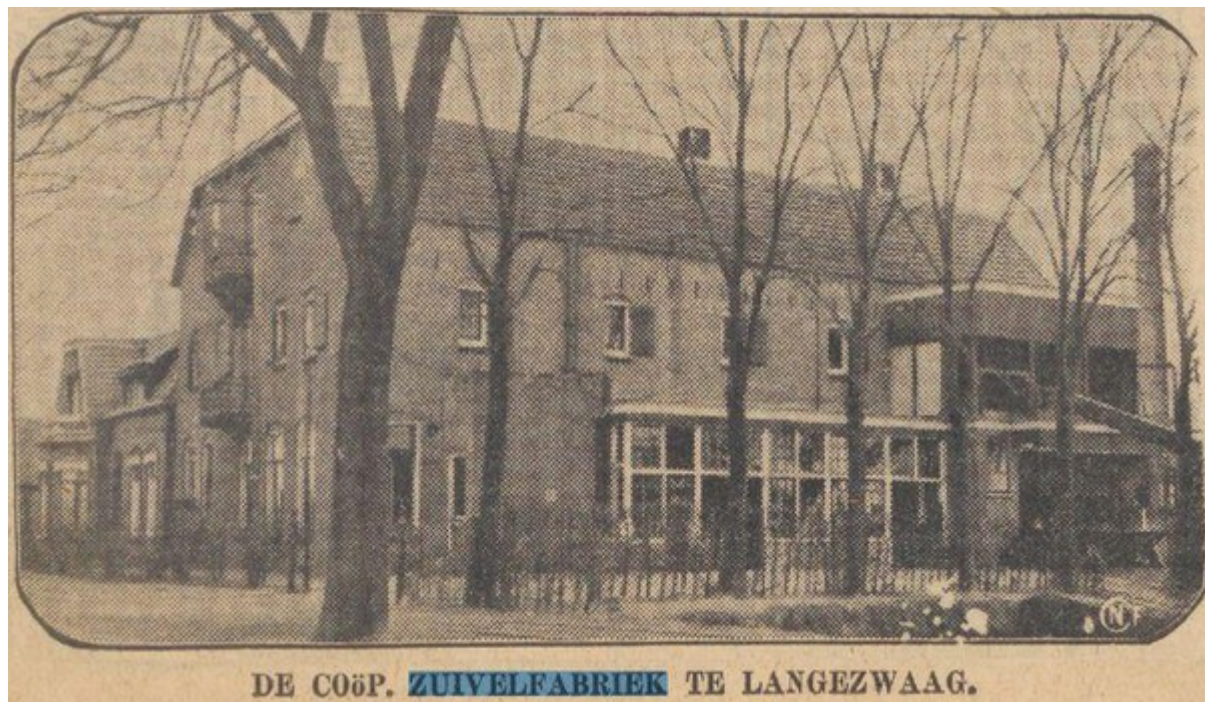
....de Coöp. Zuivelfabriek te Langezwaag is, wegens handelingen in strijd met de statuten uit het deelgenootschap ontzet.....

Leeuwarder Courant 1920-09-02

Zuivelexport.

Aan het jaarverslag der Friesche Coöperatieve Zuivelexportvereniging 12 Mei 1919—12 Mei 1920 is het volgende ontleend;

Uitgetreden als deelgenoot is, wegens opheffing der Vereniging, de Coöperatieve Zuivelfabriek te Kimsward; die te Langezwaag is, wegens handelingen in strijd met de statuten uit het deelgenootschap ontzet. Aangesloten waren einde boekjaar 45, die samen verwerkt hebben 220,045,430 K.G. melk.

Zilveren jubileum Coöp. Zuivelfabriek Langezwaag

LANGEZWAAG, 6 Maart. Hedenavond zal alhier in de zaal van Smeding feestelijk worden herdacht het 25-jarig bestaan van de Coöp. Stoomzuivelfabriek „Langezwaag”.

De fabriek werd in Maart 1903 opgericht. Het aantal leden der vereeniging bedroeg toen 56. Als bestuursleden werden destijds gekozen de heeren W. I. de Haan, voorz., K. Velde, vice-voorz., R. Otter. secr., H. Gaastra, H. Vos, A. Bosscha, H. Hielkema, J. Teijema en L. Zwanenburg. Het eerste jaar werd verwerkt 2.611.760 K.G. melk, met een gemiddeld vetgehalte van 2.95 %.

Thans verwerkt de fabriek 7.000.000. K.G. melk, gemiddeld vetgehalte plm. 3.30 %.

Bestuursleden zijn thans de heeren B. Kielstra, voorz., R. Sijtsema, vice-voorz., B. Hornstra, secr., J. Bakker, J. de Jong, J. Jelsma, W. Hofstra, E. Huisman en J. Brouwer. Het tegenwoordig aantal leden bedraagt 220.

De fabriek werd sedert de oprichting twee keer verbouwd en heeft thans geen schulden meer. Wel is er een reservefonds van f20.000 en een pensioenfonds voor het personeel van circa f 10.000.

Onder het personeel zijn vijf leden, die vanaf de oprichting in de fabriek werkzaam zijn, n.l. de botermaker G. de Kroon. de machinist J. Biesma, de centrifugist S. Boerstra, de pakhuis-knecht F. de Jong als zoodanig, en de kaasmaker G. Broers, eerst als derde, tweede en thans als eerste kaasmaker.

De fabriek behaalde gedurende haar bestaan verschillende diploma's en medailles.

Sedert de oprichting, fungeert als directeur de heer J. Meijer.

De fabriek is aangesloten bij den Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Friesland, maar brengt zelf hare producten aan de markt.⁸

⁸ Dus niet aangesloten bij de Friese Coöp. Verkoopvereniging, 'Frico'. (ZHN.)

Zuivelfabriek Langezwaag, mislukte fusiebesprekingen

Druk bezocht vergadering van aandeelhouders over al of niet concentreren met een of meer andere fabrieken. De grootste meerderheid verklaarde zich tegen

LANGENZAAG, 21 Febr. Niet alleen buiten stormt het, ook bij velen in de binnenkamer is het „onstuimig weer”.

Den laatsten tijd wordt hier over niets anders gesproken, dan over ‘t febriek”. De reden is het algemeen bekende woord „concentratie”.

Maar laat ons beginnen bij ‘t begin. De directeur der fabriek heeft eervol ontslag gevraagd, en toen nu op 11 Febr. de ledenvergadering plaats had, waarin besproken moest worden de instructie en het salaris enz. van den nieuw te benoemen directeur, waren er eenige leden, die concentratie voorstelden met andere omliggende coöperaties o. a. Terwispe, Tijnje, Veensluis,)’t Meer) enz.

Waar dit punt niet op de agenda stond, kon het ook niet behandeld worden. Wel is er echter breedvoerig over gesproken, doch een besluit nemen ging natuurlijk niet.

Een oproep is door het bestuur gedaan voor een nieuwen beheerder der fabriek.

Het bestuur als zoodanig staat geheel buiten bovengenoemde actie, en wil van concentratie zoowel als van opheffing niet weten. Daar zijn verschillende redenen voor. Er is nl. een groep, die speciaal werkt, om al de leden dezer coöperatie onder te brengen bij de omliggende coöperatieve fabrieken,. De fabriek heeft een reservefonds van tueschen de 17 tot f20.000. Indien nu de omliggende coöperaties samen deze fabriek (met de leden dus) koopen voor een goede „om, dan kan dat geld met het reservefonds verdeeld worden onder de thans aan deze fabriek leverende leden.

Naar mate men dus meer voor de fabriek ontvangt, wordt evenredig ook het te deelen bedrag grooter. Maar die groep wil dan ook dat *allen* aan de diverse coöperaties als lid toetreden. Hebben omliggende fabrieken een hoogen of lagen schuldenlast, dan is het nieuwe lid daaraan ook deelgenoot, tenzij men een aparte regeling mocht treffen. Dit zou dan nader uitgewerkt kunnen worden.

Hun doel is bezuiniging op verschillende uitgaven en versterking der coöperatie in het algemeen.

Indien nu alle leden het daarmee eens waren, zou men gemakkelijk tot schikking kunnen komen, maar...en hier zit juist de kneep. Vele leden willen deeling van reservefonds en verkoop van de fabriek aan den hoogst biedende, en daarna vrij aan welke fabriek men wil leveren, dus ook vrij om aan een speculatieve inrichting zijn melk te verkoopen.

Een derde groep wil absoluut deze coöperatie behouden. Zij gaat uit van het standpunt: onze schuldvrije fabriek verkoopen, om lid te worden van een fabriek die mogelijk met een groote schuld zit.

Men ziet: al minstens drie verschillende stroomingen, die vrijzeker niet gemakkelijk tot elkaar te brengen zijn. Verschillende factoren spelen hier een belangrijke rol, die men niet bewijzen kan, alleen vermoeden. Maar het feit is zoo en de tijd zal leeren hoe het onze coöperatie ver gaat.

Mocht zij vallen, dan zou dat voor ‘t dorp een heele slag zijn, daar nog al veel menschen direct of indirect hun brood verdienen aan deze zaak.

Aan den kant der leden wegen op het oogenblik de financiën het zwaarst. Velen zijn voor opheffing, alleen om het financieele voordeel van het oogenblik, zonder te zien hoe en wat er verder en later gebeurt. Wie zal het velen kwalijk nemen, daar de toestand, waarin de boeren zich bevinden, buitengewoon moeilijk is, en velen al blij zijn op het oogenblik geholpen te zijn, zonder te bedenken of het voordeel van heden ook nadeel voor morgen kan beteekenen. Alzoo is hedenavond het woord aan de voorstanders der concentratie.

De vergadering was uitgeschreven in café Zwaan. De zaal was flink bezet. Om halfacht opende de heer J. D. de Vries de vergadering en deelde mee, dat de heer G. Ruiter de noodige toelichting zou geven, Voorts heette hij den heer Jac. Oosterloo, als niet-lid en als tegenstander van centralisatie, welkom.

Als secretaris werd aangewezen de heer Fr. v. d. Burg.

Het schrijven van „Pl. Belang” (in het vorig nummer vermeld) werd door den voorzitter voor-gelezen. De voorzitter erkent deze motie, doch voegt er aan toe, dat deze vergadering geen besluiten neemt, zoodat de motie feitelijk overbodig geacht wordt.

De heer J. W. de Jong deelt mede dat Oosterloo niet ter vergadering komt, daar de vergadering van „Pl. Belang” met algemeene stemmen de motie heeft aangenomen.

De voorzitter merkt op, dat er straks nog wel gelegenheid zal zijn, om over deze zaak te spreken.

Thans is het woord aan den heer G. Ruiter.

De heer Ruiter merkt allereerst op, dat hij niet als bestuurder van ‘t Meer komt of namens den Bond, doch als gewoon boer.

Thans is, zei spr., het woord „concentratie” aan de orde. En even als vroeger stuit men thans op denzelfden tegenstand bij oprichting van fabrieken. De toestanden zijn op het oogenblik zoo, dat ook thans omvorming van het bedrijf noodzakelijk wordt. Ieder weet, dat er tegenwoordig bij de snelle vervoermiddelen, haast geen afstanden meer bestaan, zoodat het vervoer van melk en produkten geen bezwaar meer oplevert. Bovendien zijn de fabrieken zoo gebouwd de laatste jaren, dat een grooter kwantum voor verwerking mogelijk is.

Op het oogenblik is het zoo, dat de melkproductie verlaagd wordt; door de regeering wordt reeds gepoogd de hoeveelheid te beperken. Voer wordt vrij zeker lang niet in die mate genomen als vroeger het geval was. Men kan volgens spr. weinig merken van grooteren toevoer van melk. Of een goede fabriek 7 of 8 millioen K.G. melk verwerkt, maakt weinig verschil in onkosten.

Spr. wil het geheele kwantum melk van Langezwaag verwerken in de coöp. fabrieken in den omtrek, wat zonder veel bezwaar kan. De kosten zouden niet belangrijk hooger wezen voor het vervoer, omdat in den omtrek de fabrieken vrij dicht bij liggen.

De moeilijkheden licht de heer Ruiter ook toe, maar hij acht die gering, vergeleken bij de voordeelen die behaald kunnen worden bij concentratie. Het bestuur van den Bond van Coöp. Zuivelfabrieken staat concentratie dan ook eensgezind voor. Hier doet het feit zich voor, dat de directeur heen gaat, zoodat dit geval op zichzelf reeds opgelost is.

Met het personeel zal de Bond zooveel mogelijk rekening houden bij het plaatsen in andere fabrieken.

Bovendien is er een pensioenfonds. Verder is de fabriek in de gunstige positie, dat zij schuld-vrij is en niet alleen dat; er is zelfs een reservefonds aanwezig, dat niet gering en ten voordeele van de leden is.

Echter staat dit niet als eerste punt op de agenda van spr. Na verloop van tijd zal men toch tot vertimmering moeten overgaan. Spr. noemt verschillende feiten op. De andere fabrieken zijn haar daarin voor, zoodat vertimmeren daar vrijwel niet noodig is. Ook is het lang niet altijd zoo, dat die fabriek welke schuld heeft, er slechter aan toe is dan een, die geen schuld heeft. Spr. noemt verschillende cijfers, om dit aan te toonen.

Spr. vergelijkt verschillende fabrieken met elkaar. Allen bij elkaar genomen lijkt 't spreker be-
slist het beste om deze fabriek te concentreeren met 3 of 4 andere coöperaties in den omtrek. Ook dit toont spr. met cijfers aan. De bezuinigingen zouden volgens zijn zeer voorzichtige cijfers bedragen ongeveer f3000 per millioen K.G. melk. Alzoo voor deze fabriek een bezuiniging van f21.000.

Bij deze cijfers valt volgens spr, de motie van „Pl. Belang” geheel in het niet. Mochten neringdoenden er tegen zijn, benevens het grondbezit. dan zijn er weer andere factoren, die voordeelen opleveren, welke grooter zijn. Spr. toont dit met verschillende voorbeelden aan.

Ten slotte wil spr. nog opmerken, dat de oude leden de fabriek zoover hebben gebracht, dat er een reserve aanwezig is. De leden echter, die pas lid geworden zijn, zouden er niet van profiteeren. De leden die dus een bepaald aantal jaren lid geweest zijn, zullen wel van de reserve profiteeren. De regeling kan later uitgewerkt worden. Met cijfers tracht spr. duidelijk te maken hoeveel ieder dan ongeveer ontvangen kan. Dit bedrag zou dan ongeveer f25 per koe worden.

De mogelijkheden zijn nu besproken. De nadeelen zijn de volgende. Spr. is volbloed coöperator. Dat men nu zijn woorden niet opvat door van de coöperatie af te gaan en naar een speculatie over te loopen. Dit moet beslist voorkomen worden. Wil men liquideeren, goed, maar bij coöperaties.

Een en ander zal dan later besproken kunnen worden.

Spr. eindigt met de woorden, dat hij kort geweest is en niet volledig, doch de besprekingen zullen nog wel nieuwe gezichtspunten opleveren.

Na de pauze rectificeerde de heer Ruiter, dat hij gezegd had, dat de voordeelen alleen voor de boeren te Langezwaag zouden zijn. Dit is echter niet uitsluitend het geval.

Gedachtenwisseling.

De heer J. W. de Jong, bestuurslid der fabriek, treedt in gedachtenwisseling met den heer Ruiter. De Jong deelt mede dat het bestuur wel degelijk met den voorzitter en den secretaris van den Bond geconfereerd heeft. De eindconclusie was, dat het beter zou zijn dat de fabriek bestaan bleef. Voorts releveert spr. den gang van zaken van de oprichting af. 't Lief en leed van vroeger vergelijkt hij met dat van heden. De fabriek heeft zich best gehouden, in het een zoowel als in het andere. Met voorbeelden toont spr. aan wat voor goeds in de fabriek aanwezig is.

Ook de prijzen der produkten zullen hier een invloed krijgen op den gang van zaken.

De Jong zegt dat de toezegging van den Bond verkregen is, dat de personeelen overgeplaatst worden in andere fabrieken voor zooveel mogelijk.

Nu blijft men nog even ver. Als men hier nu een nieuwen directeur benoemt, zal het personeel kunnen blijven zonder overplaatsing. De productie is minstens even goed als van andere fabrieken.

De heer Ruiter heeft het over de verdeling der reserve en verkoop gehad. Dat zal op vele moeilijkheden stuiten. Voorts zal 75 % der stemmen voor opheffing moeten zijn, wil het besluit doorgang vinden.

Verder doet spr. mededeeling van 't feit, dat zij, die lid worden van een andere fabriek, ook voor de schulden van die fabriek staan indien het een coöperatie is. Mogelijk is, dat men nu f20 ontvangt per koe, doch wel een schuld bij de, andere fabriek staat van misschien f40. Met uitvoerige voorbeelden toont spr. dit aan.

Indien toch tot opheffing van fabrieken overgegaan moet worden, dan meent spr. dat anderen vrij wat eerder aan de beurt zijn. Plaatsen worden genoemd.

De heer Tj. de Jong merkt op, dat de heer Ruiter gezegd heeft, dat hij natuurlijk van meening is dat ieder lid zich aansluit bij een coöperatie. De Jong is voorts overtuigd dat velen dit niet zullen doen, doch zich zullen aansluiten bij een speculatie. Dat zal niet missen. Indien men alles in aanmerking neemt, dan zal hij als bestuurslid met allen rekening moeten houden. Met leden, personeel en met de plaats Langezwaag.

Mocht men tot scheuring gedwongen worden (wat niet uitgesloten is), dan zullen andere plaatsen veel eerder daarvoor in aanmerking komen.

Ook is spr. het niet met de verdeling van het reservefonds eens. De ouderen, die de fabriek sterk gemaakt hebben, zullen nu moeten zien dat het gebouw, door hen opgetrokken, door de jongeren weer afgebroken wordt.

De heer J Wind vindt de manier waarop deze vergadering belegd is, niet in den haak. Op wettige manier onder leiding van het bestuur had zij moeten plaats hebben.

In 't algemeen is de heer Wind 't eens met den heer Ruiter, dat concentratie van belang kan wezen. Maar ook vele bezwaren brengt deze met zich mede. Men moet er zich van bewust wezen, dat de voordeelen beslist grooter zijn dan de nadeelen. Vele voorbeelden uit de praktijk haalt Spr. aan en hij geeft de vergadering in overweging om hedenavond nog geen besluit te nemen, doch zich met 't bestuur in verbinding te stellen om goed te onderzoeken wat 't beste is, n.l. concentratie of niet.

Spr. acht 't niet juist van den heer Ruiter, dat hij op deze vergadering, die niet wettig is, volgens den heer Wind, spreekt over concentratie, zonder 't bestuur hierin te kennen.

De voorzitter dezer vergadering zegt, dat hun geen gelegenheid genoeg is gegeven om hun standpunt uiteen te zetten. Vandaar deze vergadering.

Thans volgt nog veel discussie, waarvan uiteraard niet veel vermeld kan worden, omdat men nogal vaak in herhaling treedt. Enkele dingen worden nu recht gezet.

Het antwoord van den heer Ruiter.

De heer Ruiter beantwoordt verschillende sprekers. In 't kort samengevat komt het hierop neer. De voorzitter en de secretaris van den bond zijn heengegaan met de overtuiging dat 't bestuur voor concentratie niet voelde, wat niet wil zeggen dat hun standpunt daardoor gewijzigd is. Ook vele leden bleken de meening van concentratie toegedaan te zijn, vandaar deze vergadering

Daarna volgt een herhaling van reeds gesproken woorden, om die te verduidelijken. Dit neemt nog al veel tijd in beslag, temeer daar door vorige sprekers op de woorden van den heer Ruiter teruggekomen wordt.

De heer E. Heida deelt mede, dat bij een directeur en voorzitter van een fabriek in den omtrek bij een boer in den stal aantrof, welken veehouder hij f10 per koe bood, als hij zich aansloot bij zijn fabriek. De heer Heida noemt op verzoek der vergadering namen van de personen, 't geen bevestigd wordt door 't betrokken lid.

Dit bracht nog al eenige consternatie te weeg. De heer Ruiters zegt, dat als dit waar is, deze woorden niet voor rekening van hem noch 't bestuur gesteld mogen worden. De boeren mogen en zullen niet gekocht worden, daar is geen sprake van.

Men moet algemeen van gevoelens zijn, dat concentratie 't eenige middel is. Is men dit niet met elkaar eens, dan zal de fabriek niet opgeheven mogen worden. In geen geval mag de speculatie de vruchten plukken van wat door coöperatie opgebouwd is. De voorzitter wil thans wel weten wie met het bestuur voor een nieuwe oproeping van een vergadering is.

Velen toonen zich tegen dezen gang van zaken. Weer spreken verschillende personen over deze zaak, totdat ten slotte de voorzitter opmerkt, dat naar zijn meening de meerderheid der vergadering tegen concentratie is, zoodat verdere pogingen niet gedaan behoeven te worden. Bij zitten en opstaan kan men nog niet precies vaststellen hoe er over gedacht wordt.

De heer Tj. de Jong breekt nog een lans tegen concentreren.

De heer Wind acht een vergadering van leden, door 't bestuur uitgeschreven, doelmatiger.

Men komt dan tot 't zuiverste overzicht.

Ten laatste stelt de heer Tj. de Jong voor, dat wie het met hem eens is en dus tegen concentratie, demonstratief met hem de zaal zal verlaten, waarop ongeveer 80 personen van de 100 aanwezig. de zaal verlaten.

Men kan deze actie voor concentratie dus als mislukt beschouwen.

Van koop- tot coöp. Fabriek van boeren om Langezwaag

Na vijftig jaar: „Lang zal ze leven”

Ua bidriuw jowt mannichten
Deistich wurk en brea.
Soe ús molke om utens gean
‘t Brocht hiel Sweagen akea.
‘t Is de slachter fan it doarp.

Dat dichtte de heer D J. Maat en de leden en belangstellenden bij de viering van het vijftigjarig bestaan van de coöperatieve zuivelfabriek te Langezwaag zingen het op de drie avonden, dat dit feit herdacht wordt. Uit het vers blijkt dan verder nog.

Hjir stiet nou yn Sweagen
in flinke fabryk
Hja kin ek wol meidwaen.
de bésten allyk.

De gehechtheid van de boeren uit Langezwaag, Luxwoude en Kortezwaag aan hun fabriek, die al een bewogen verleden achter de rug heeft blijkt wel uit de woorden van hun bestuurslid. De directeur, de heer J.H A. Bekkenkamp, vertelde ons er gisteren van, toen hij de trots van de fabriek, de vorig jaar klaar gekomen kaasmakerij met pekelkamer en opslagplaatsen liet zien. Dit onderdeel van de zuivelfabriek was na de oorlog niet meer in een staat, die een rendabele exploitatie mogelijk maakte. Het was een gegooi met kaas van de kaasmakerij naar pekelkamer en vandaar weer naar de kaaszolders, die veel te veel handen werk gat. Nu is alles gelijkvloers of kan de kaas met een lift naar de opslagplaats gebracht worden, waarvan de temperatuur geregeld kan worden.

„In gloedvolle woorden.....”

Deze kaasmakerij was een hoogtepunt in de geschiedenis van de fabriek en er is veel aan vooraf gegaan. Om bij het begin, dat eigenlijk niet eens het begin was, te beginnen: Op 19 December 1902 zaten een aantal boeren bij W. Stoker zwaar te delibrereren over de oprichting van een fabriek. Het was al aan de notariële acte toe, toen er nog allerlei bezwaren rezen. Eerst dit en eerst dat nog. Riemer Veeman van Marssum kreeg het woord. „In gloedvolle bewoordingen”, zo zeggen de oude notulen, beval deze de Coöperatie aan. Als er 500 koeien zijn, dan komt het wel klaar Notaris Hatsonides kon de acten voorlezen, die direct door de aanwezigen werden getekend. Er kwam ook een bestuur waarvan Broer Kielstra voorzitter werd.

De 500 koeien waren er al gauw en de ter plaatse bestaande „koopfabriek” de oude naam voor een particuliere fabriek, werd voor f21.742 gekocht. De directeur de heer J. Meijer en een deel van het personeel, werd mee overgenomen.

In 1935 kwam de tegenwoordige directeur in dienst. Deze voerde verschillende nieuwigheden in. De melk werd al gauw naar vetpercentage uitbetaald. Er kwam een walspoedermachine, die steeds poeder heeft geleverd, die het Z K.B.-merk „eerste kwaliteit” mocht voeren. Het lidmaatschap van de Coöp. Zuivelbank werd aangevraagd. In 1943 werd de fabriek weer deelgenoot van de Frico en enkele jaren geleden sloot ze zich ook aan bij de Condensfabriek.

In 1940 werd de tegenwoordige voorzitter de heer Tj. T. de Jong gekozen. Het aantal leden heeft zich door de jaren geleidelijk uitgebreid. Werd er met 60 begonnen, het ledental bedraagt nu bijna 200, waaronder heel wat kleine boeren, maar ook een aantal vetweiders, die zich aansloten in verband met de t.b.c.-bestrijding. De melkaanvoer bedraagt ongeveer 7.000.000 kg per jaar.

„Stroovuur?”

De afhankelijkheid van de boeren bleek vlak na de bevrijding. In December 1944 was de fabriek op hoog bevel stilgelegd, maar de Duitsers hadden de hielen nog niet gelicht, of de directeur stak het vuur onder de ketel weer aan en de leden zorgden er voor, dat die branden bleef met stro, dat ze aanvoerden.

Teneinde de leden meer in de problemen van de fabriek te betrekken organiseert de fabriek praatavonden, welke idee van de directeur elders in Friesland navolging heeft gekregen. Vandaag houdt de fabriek receptie en vanavond gaat voor de eerste maal de door mevrouw A. Meester-de Vries geschreven revue „Gouden Frissels”, waarin de lotgevallen van de fabriek zijn uitgebeeld.

Leeuwarder Courant 1954-01-04

Goud en zilver voor zuivelfabrieken

De zuiveldirecties in Friesland hebben bij de jaarwisseling van de Bond van Coöp. Zuivelfabrieken bericht ontvangen over de kwaliteit van hun boter en kaas in het afgelopen jaar. Een belangrijk bericht voor de betrokkenen en voor sommigen ook een verheugend bericht. ....

Voor kaas zijn twee gouden medailles toegekend, n.l. aan de fabrieken in Langezwaag en Roordahuizum. ....

Leeuwarder Courant 1954-06-01

Benoemd tot assistent-directeur aan de
Coöp. **Zuivelfabriek** te Langezwaag, de
heer A. Joosten uit Bolsward.

Leeuwarder Courant 1963-09-14

Weer concentratie zuivelindustrie bij Heerenveen

In de omgeving van Heerenveen is opnieuw een concentratie van zuivelfabrieken tot stand gekomen. De zuivelcoöperaties van Langezwaag en Terwispel hebben één vereniging opgericht, die de beide fabrieken zal exploiteren. In de praktijk zal het er op neer komen, dat de fabriek in Langezwaag deze winter de zuivelbereiding zal stoppen. Langezwaag wordt dan melkontvangstation. Dit station zal de melk aan de CCF in Leeuwarden leveren, terwijl een eventueel overschot ter verwerking naar Terwispel gaat. De zuivelfabriek in Terwispel produceert Cheddar-(kaas) voor de Frico, hetgeen een weinig arbeidsintensieve vorm van melkverwerking is.

In zuivelkringen verwacht men, dat de concentratie van Langezwaag en Terwispel nog slechts een voorloper is van een verdere concentratie. Aanvankelijk zijn in de omgeving van deze fabrieken besprekingen gehouden met meer fabrieken, doch deze zijn in eerste instantie mislukt. De beide samenwerkende fabrieken beschikken over ongeveer twintig miljoen kg melk per jaar.

Leeuwarder Courant 1964-01-25

Coöp. zuivelfabriek te Langezwaag zal de deuren sluiten

Het bestuur van de coöperatieve zuivelfabrieken in Langezwaag en Terwispel - die in de afgelopen zomer een fusie zijn aangegaan en werken onder de naam coöperatieve zuivelfabriek „Gorredijk en omstreken” - heeft aan de leden een circulaire toegezonden met de mededeling, dat het, gezien de hoge loonkosten en al zo meer, de bedoeling is alle melk voortaan in de fabriek te Terwispel te verwerken. Dit zal een aanmerkelijke besparing geven, zo staat in de circulaire.

Te Terwispel en Langezwaag heeft men hieruit geconcludeerd, dat met andere woorden is gezegd, dat op vrij korte termijn de zuivelfabriek te Langezwaag gesloten zal worden. Overigens werd in de fabriek te Langezwaag al geen boter en kaas meer gemaakt. De fabriek diende als melkontvangst voor die te Terwispel.

Uit de circulaire blijkt voorts, dat komende donderdag des ochtends tien uur een bijeenkomst is belegd in hotel Van der Zee te Gorredijk. Daar zal een overzicht worden gegeven van de groei en de ontwikkeling van de coöperatie.

Zuiveldirecteur R. Stel – CZ. Tijnje – voor CBTB.

Eerst samenwerking dan concentratie in zuivel

De directeur van de coöperatieve zuivelfabriek in Tijnje, de heer R. Stel, sprak voor de afdeling Nij-Beets van de CBTB over de concentraties in de zuivelindustrie, waarbij hij ook de moeilijkheden daarmee in de omgeving van Heerenveen belichtte. De heer Stel bleek zeer geporteerd te zijn voor concentratie bij de afzet, waarvan bij verschillende voordelen opsomde. Over de gang van zaken bij de concentratie van de productie bleek bij minder te spreken.

De heer Stel was er van overtuigd, dat de kleine fabrieken op den duur in het algemeen niet door zullen draaien. De onkosten per kilo melk worden te hoog. Bij de Friese Zuivelbond streeft men derhalve ook naar grotere eenheden en men denkt daarbij aan fabrieken met 100 miljoen kg melk

Aan deze grote eenheden liggen echter theoretische berekeningen ten grondslag, omdat er nog niet een zuivelfabriek is waaraan men die berekeningen kan toetsen. Het goedkoper draaien van grote fabrieken vindt vooral zijn oorsprong in het feit, dat de afschrijvingen daar veel lager zullen zijn per kilo verwerkte melk. Dit grote verschil komt echter alleen naar voren wanneer er tegenover een grote nieuwe fabriek een nieuwe kleine fabriek geplaatst wordt. Een miljoen kg melk is voor een groot deel reeds afgeschreven en de heer Stel verwachtte, dat de fabriek nu nog wel tien jaar zal kunnen draaien, indien er zich in de zuivel geen grote technische veranderingen voordoen.

Als inleiding op een concentratie prefereerde de heer Stel een samenwerking van een aantal fabrieken zonder dat direct tot sluiting van fabrieken wordt overgegaan. Tijdens die samenwerking kan men de bedrijfsvoering bij elkaar aanpassen en naar elkaar toegroeien, waarbij uiteindelijk het streven naar een hogere melkprijs voor de boer op de achtergrond staat.

Als men één man in de fabriek kan uitsparen bij samenwerking, dan kan men 50 tot 60.000 gulden in de fabriek investeren

Er is een begin van samenwerking geweest tussen de fabrieken Oldeberkoop, Jubbega, Bontebok, Langezwaag, Tijnje en Terwispel, waarvan de laatste drie tenslotte met een concentratievoorstel te maken kregen. Tot zijn teleurstelling was dit voorstel door de fabriek in Tijnje afgestemd, zo zet de heer Stel, hoewel hij de hoeveelheid melk van dertig miljoen kg die hier bijeen gebracht werd te gering vond. In de uitvoering van deze concentraties, waarbij de fabrieken lid van elkaar worden, zag de heer Stel een gevaar, omdat daar moeilijkheden uit voort kunnen vloeien, zoals die zich nu in Luinjeberd voordoen. De leden kregen er op een gegeven moment bericht, dat hun fabriek stopgezet was zonder dat ze er zelf iets aan toe of af konden doen. De hele zaak was buiten hen omgegaan.

Een bezwaar, dat de heer Stel tegen de concentratie Langezwaag-Terwispel-Tijnje had - en dat leidde ook tot afstemmen dan het voorstel - was dat een van de fabrieken nog voor grote afschrijvingen stond, terwijl de andere twee al door de periode van grote afschrijvingen heen waren. De boeren van Tijnje zouden door die concentratie opnieuw voor afschrijvingen komen te staan.

De heer Stel was van mening, dat men in de periode na de tweede wereldoorlog de kans heeft verzetten om tot concentraties te komen. Alle fabrieken stonden toen voor grote investeringen en iedere fabriek is toen op eigen gelegenheid gaan bouwen.

Overigens vroeg de heer Stel zich af hoe het in de grote fabrieken mettertijd zal komen met de kwaliteit van de produkten. Hij vreesde een smaakvervlakking en een geringer assortiment en daarom voorzag hij, dat er ook in de toekomst kleine zuivelfabrieken zullen blijven in Friesland.

Leeuwarder Courant 1991-04-04

Zuivelhistorie rond Gorredijk in beeld

GORREDIJK - Tegen het einde van de vorige eeuw werden ze bij tientallen opgericht, de (coöperatieve) stoomzuivelfabrieken. Wergea beet de spits af in Friesland, maar de tentoonstelling in het streekmuseum Opsterlân blijft wat de geschiedenis van de zuivelbewerking betreft tot die gemeente beperkt.

Het heeft geen eeuw geduurd. Dat wil zeggen, in de achter ons liggende decennia is het aantal de zuivelfabrieken in Friesland door fusering en schaalvergroting tot een tiental teruggebracht. Opsterland hield er maar een over: De Hoop in Olterterp, opgericht in 1893 en nu onderdeel van de grote Zuidoosthoek in Oosterwolde.

In Opsterland waren Frieschepalen en Langezwaag er vrij vroeg bij. In laatstgenoemd dorp was het Isaïc de Haan uit Jonkersland die in 1989 naast zijn boerderij een particulier fabriekje bouwde, dat korte tijd later (1891) moest worden verplaatst naar de Nijfeart in Langezwaag. In de eerste Jonkerslandse jaren stond dochter Popkje de Haan twee keer per dag in de 'ontvangst'. De melk werd met paard-en-wagen door de boeren zelf aangevoerd. De bedrijven waren echter vaak klein in de Zuidoosthoek, zodat het kon gebeuren dat sommige 'kamelkers' de melk met de hondekar naar 'it fabryk' brachten en soms zelfs aan het juk. **Het ledental⁹ steeg gestaag: rond de eeuwwisseling werd de melk van 1200 koeien verwerkt en in het seizoen 1933-'34 waren er al 228 leden.** Tussen de bedrijven door won de coöperatieve gedachte veld en dat leidde er toe dat de Langezwaagster (koop)fabriek in overleg met De Haan en co. in 1902 overging in boerenhanden. De fabriek hield in 1964 op te bestaan.

Zo laat de tentoonstelling aan de hand van foto's. Jaarverslagen, 'monsterboekjes'. loonlijsten en andere documenten zien hoe het de zuivelfabrieken rond Gorredijk is vergaan. Behalve in Frieschepalen en Langezwaag, kwamen er fabrieken in Terwispel (De Volharding, nu een verffabriek), Tijnje (De Volharding II), Olterterp (De Hoop, tevens graanmaaldery), Wijnjeterp (De Vooruitgang), Hemrik (De Nijverheid), Jubbega-Schurega (Ons Belang), Ureterp (Aurora) en Bontebok (De Gemeenschap).

Om de vitrines heen zijn attributen opgesteld die vanouds bij de zuivelbewerking werden gebruikt. De 'kannefabriek' van J.Y. de Jong (fabriek van zuivelbewerkingsartikelen), die ook een plaats is toebedeeld op de tentoonstelling beleefde er goede tijden aan.

---

9 Rommelig allemaal: natuurlijk waren het geen leden maar deelnemers en 1933-'34 was meer dan 30 jaar verder na de omzetting naar coöperatie en.....aantal koeien vergelijken met aantal leden is onzin! (ZHN.)

Leeuwarder Courant 1969-12-26

deel uit artikel over fusie Meiinoar Ien met ZOH

..... In de fusie van Meiinoar Ien werden Langezwaag en Boornbergum gesloten. De laatste sluiting gaf enige jaren geleden grote moeilijkheden, omdat de fabriek net verbouwd was. Moeilijkheden in bestuur en directie leidden tot een vertrouwenscrisis in de vereniging, toen deze met minder goede bedrijfsuitkomsten te kampen kreeg. Een en ander leidde er toe, dat kortgeleden in de ledenvergadering een bestuursvoorstel tot een verbouwing van de **kaasmakerij** ten bedrage van twee miljoen gulden werd afgestemd. Mede op aandrang van de ledenvergadering deelde het bestuur mee, dat het contact zou zoeken met een andere coöperatie ten einde tot een fusie te komen. In de coöperatie Meiinoar Ien worden nu nog twee fabrieken geëxploiteerd, namelijk die in Oltterterp en die in Terwispel.

Leeuwarder Courant 1982-08-28

Hamburgers uit zuivelfabriek¹⁰

Langezwaag

(Van één onzer redacteurs)

Ternauwernood konden de kleine boeren rond Langezwaag eind vorige eeuw een botervat vol krijgen en vaak kreeg men ook nog eens het deksel op de neus als bleek dat die boter van zesde of zevende keur was. Via een botervereniging werd deze boter van de boeren rond Langezwaag op de waag in Gorredijk verkocht. Veel arbeid moest worden verricht om de melk op de boerderij met handkracht of een karnmolen te verwerken. Binnen de botervereniging gingen op een gegeven moment echter stemmen op om verbetering in die situatie aan te brengen.

Voor de heer Isaac de Haan bleek een vooruitziende blik te hebben. In 1884 hield hij tijdens een vergadering van deze botervereniging een lezing, waarin hij uiteenzette dat er in ieder dorp een gebouw moest komen waar de boeren de melk samenbrachten en waar deze zou kunnen worden verwerkt. Het zou de boeren meer geld opleveren als de kwaliteit zou verbeteren en de boter minstens derde keur werd. Zó spiegelde De Haan zijn collega's voor.

De boeren rond Langezwaag voelden er weinig voor, maar de heer Isaac de Haan liet zijn plan niet los. Op eigen bedrijf begon hij een fabrieksmatige bereiding en steeds meer boeren brachten de melk bij hem. Er werd in 1890 zelfs besloten om een eigen gebouw te stichten, toen het bedrijf op de boerderij te groot werd. Vele veehouders, zelfs uit Donkerbroek, Hemrik, Beets

¹⁰ Was begin tachtiger jaren een artikelenreeks van de Leeuwarder Courant over de voormalige zuivelfabrieken in Friesland en de huidige bestemming als ze niet waren gesloopt! (ZHN.)

en Terwispel, leverden melk. Het duurde voort tot 1900. Toen klonk in het dorp Langezwaag steeds luider de roep naar samenwerking in een coöperatie. De boeren vonden dat er meer uit de melk was te halen. De ontevredenheid groeide toen in de jaren 1900 tot 1902 de resultaten van het speculatieve bedrijf nog meer tegenvielen.

De bom barstte toen er een advertentie in de krant verscheen waarin de boeren werden opgeroepen voor een oprichtingsvergadering van een zuivelcoöperatie. „Wat zullen wij doen, wat moeten wij doen”, luidde het opschrift.

Tachtig veehouders met zo'n vijfhonderd koeien stonden op de barricaden voor een coöperatie. Op twaalf december 1902 tekenden zij de oprichtingsakte en toen werd ook een akkoord bereikt met de vennoten van de speculatieve zuivelfabriek, waaronder de heer De Haan. Een zoon van hem werd voorzitter van de coöperatie. Al op 1 maart 1903 kon de eerste melk coöperatief worden verwerkt. In het eerste boekjaar werd ruim drie miljoen kilogram melk aangevoerd. Ook hier was sprake van een groeiende melkvloed. In het boekjaar 1939-1940 bijvoorbeeld werd al zo'n acht miljoen kilogram verwerkt.

Bijna had de zuivelfabriek in Langezwaag eerder gesloten geweest dan was voorzien. In het begin van de oorlogsjaren wilde het Bedrijfschap voor de Zuivel de fabriek namelijk sluiten. Het onheil kon worden afgewend, maar in het jaar '45 was sluiting onvermijdelijk wegens steenkoolschaarste.

Na de oorlogsjaren ging de fabriek weer helemaal open en kon de melk weer worden verwerkt. In 1964 kwam echter toch sluiting om de hoek kijken nadat men een jaar eerder had besloten om samen met de fabriek in Terwispel de coöperatie '*Gorredijk en omstreken*' op te richten. Begin maart '64 werd de laatste melk aangevoerd. Langezwaag, was tot dat moment goed voor 6½ miljoen kilogram melk. Die hoeveelheid werd na de sluiting in Terwispel verwerkt. De zuivelfabriek in Langezwaag werd gesloten. Het kloppend hart van het dorp stond stil. De zuivelcoöperatie „Gorredijk e.o.” kocht het pand na de sluiting. Later is het weer van eigenaar veranderd, maar de bedrijvigheid bleef achterwege. Die kwam pas echt terug toen Van Barneveld Foods in 1975 onderdak vond in de voormalige zuivelfabriek.

Daarvoor maakte een diepvriesbedrijf anderhalf jaar lang zogenaamde „Ready Foods” en diepvriesmaaltijden. Dat bedrijf ging failliet en daarna kocht de heer J. van Barneveld uit Zeist het complex aan de Hegedyk. Gaandeweg breidde hij zijn bedrijf uit en voor Langezwaag kwam er een aantrekkelijk stukje werkgelegenheid.

Er werden snacks gemaakt, diepvriesmaaltijden bereid en op het laatst werden er per dag zo'n dertigduizend hamburgers per dag gefabriceerd. In 1978 begon de heer Van Barneveld met vier arbeidskrachten, het werden er uiteindelijk zeventien. Toen kwam er een kink in de kabel. Van Barneveld Foods ging het zo voor de wind, dat er in de voormalige zuivelfabriek ruimtegebrek ontstond. Een steeds groter wordende omzet en vraag maakte het uiteindelijk noodzakelijk om of nieuwbouw te plegen of te verhuien. Er is voor het laatste gekozen. Het bedrijf vertrok in het voorjaar van '81 naar Nijmegen, een dode fabriek achterlatend. De bedrijvigheid was opnieuw verdwenen.

Boter en kaas kwamen na de sluiting van de zuivelfabriek niet meer uit Langezwaag, en de bevolking kan zich nu ook niet meer beroepen op het feit dat de hamburgers in hun dorp worden gemaakt. De voormalige zuivelfabriek is opnieuw te koop. Het hart staat weer stil

